

# الگوی اقتصاد اسلامی

و

توسعه پایدار

مؤلف: حسن کریم زادگان

سرشناسه : کریم زادگان، حسن، ۱۳۴۶ -  
 عنوان و نام پدیدآور : الگوی اقتصاد اسلامی و توسعه پایدار / مؤلف: حسن کریم زادگان  
 مشخصات نشر : قم: پاد اندیشه، ۱۳۹۵.  
 مشخصات ظاهری : ۱۵۶ ص.  
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۶۷-۴۱-۳  
 وضعیت فهرست نویسی : فیا  
 یادداشت: کتابخانه : ص. ۱۵۴-۱۵۵؛ همچنین بصورت زیرنویس  
 موضوع : توسعه پایدار - جنبه های مذهبی - اسلام  
 موضوع : رشد اقتصادی - جنبه های مذهبی - اسلام  
 موضوع : اسلام و اقتصاد  
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۵ ۷ الف ۴ ک / ۲ / ۳۳۰ BP  
 رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۸۳۳  
 شماره کتابخانه : ۹۵۸۴۶۷۵

## الگوی اقتصاد اسلامی و توسعه پایدار

مؤلف: دکتر حسن کریم زادگان، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد

علوم و تحقیقات تهران

ناشر: پاد اندیشه

چاپ و صحافی: زمزم

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۵

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قطع: وزیری

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۵۴۶۷ - ۴۱ - ۳

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است.

مرکز پخش: قم - بلوار محلاتی - محلاتی ۷ - بلوک ۸ - نشر پاد اندیشه

تلفن: ۰۹۱۲۵۵۳۶۷۴۵

## فهرست مطالب

|            |   |
|------------|---|
| مقدمه..... | ۷ |
|------------|---|

### فصل اول - توسعه پایدار

|                                               |    |
|-----------------------------------------------|----|
| مقدمه.....                                    | ۱۲ |
| نیازهای اساسی انسان.....                      | ۱۵ |
| رشد انحصاری و حفظ محیط زیست.....              | ۱۸ |
| اجزاء توسعه پایدار.....                       | ۲۱ |
| اسلام و توسعه پایدار.....                     | ۲۵ |
| تاریخچه توسعه پایدار.....                     | ۴۴ |
| فلسفه توسعه پایدار.....                       | ۵۳ |
| کیفیت زندگی.....                              | ۵۳ |
| کیفیت پیشرفت: عدالت اجتماعی و اصل جامعیت..... | ۵۶ |
| عدالت بین نسلی و حفاظت از محیط زیست.....      | ۵۸ |
| رویکردی چند جانبه.....                        | ۶۰ |
| بهبودی ساختار حاکمیت.....                     | ۶۲ |
| جوانب مالی توسعه پایدار.....                  | ۶۲ |
| تولید متفاوت.....                             | ۶۶ |
| مصرف متفاوت.....                              | ۷۰ |
| تصمیم گیری متفاوت.....                        | ۷۱ |
| تغییر ترتیب جهان.....                         | ۷۱ |
| توسعه پایدار و جهان اسلام.....                | ۷۲ |

### فصل دوم - توسعه پایدار دیدگاه‌های متفاوت و اسلامی

|                                            |    |
|--------------------------------------------|----|
| مقدمه.....                                 | ۸۳ |
| ابعاد توسعه پایدار.....                    | ۸۴ |
| مفاهیم متداول پایداری و دیدگاه اسلامی..... | ۸۷ |

|     |                                                              |
|-----|--------------------------------------------------------------|
| ۸۹  | حفظ محیط زیست                                                |
| ۹۶  | توسعه پایدار و عدالت بین نسلی                                |
| ۹۷  | تولید و مصرف                                                 |
| ۱۰۰ | کاهش فقر                                                     |
| ۱۰۳ | احتیاجات توسعه پایدار                                        |
| ۱۰۳ | مشارکت های نظریه ای متداول                                   |
| ۱۰۹ | آیا اقتصاد متداول می تواند به الزامات توسعه پایدار پاسخ دهد؟ |
| ۱۱۲ | تفکر اقتصاد اسلامی و مباحث نظری توسعه پایدار                 |
| ۱۲۱ | اقتصاد اسلامی و روند توسعه پایدار                            |

## فصل دوم. توسعه اقتصادی، تجارت آزاد و پایداری محیط زیستی

### در کشورهای در حال توسعه اسلامی

|     |                        |
|-----|------------------------|
| ۱۲۸ | مقدمه                  |
| ۱۳۰ | شاخص پایداری محیط زیست |
| ۱۳۳ | سیستم های محیط زیستی   |
| ۱۳۴ | کاستن فشارها           |
| ۱۳۵ | کاستن آسیب پذیری بشر   |
| ۱۵۲ | منابع                  |

## مقدمه

توسعه پایدار همزمان باید در سه سطح فرهنگی، فن آوری و قانونی برنامه‌ریزی و پیگیری گردد. سطح فرهنگی بحران‌های زیست محیطی ریشه در نگرش انسان نسبت به طبیعت دارد. در واقع منشأ اصلی و شالوده نگرش انسان به طبیعت و محیط زیست را جهان بینی شکل می‌دهد. بر این اساس، منشأ تخریب طبیعت ریشه در نگرش انسان‌ها دارد و توجه به آن در توسعه پایدار ضروری است. توسعه پایدار برای حفظ محیط زیست و آشتی میان نظام اقتصادی و طبیعت نه یک انتخاب بلکه یک ضرورت است.

توسعه پایدار واژه جدیدی است که به رشد و پیشرفت اقتصادی به همراه حفظ کیفیت محیط زیست از خطرات ناشی از فعالیت نظام اقتصادی متداول به همراه عدالت اجتماعی تأکید می‌کند. فعالیت‌هایی که با آلودگی آب، هوا، خاک و تخریب منابع تجدیدناپذیر و انقراض اکثر انواع موجودات، کره زمین را دچار تغییر و تخریب می‌کند مغایر با توسعه پایدار است.

علم اقتصاد که اکنون برده پول شده است آینده را از محاسبات خود خارج کرده است. در نظام اقتصادی متداول اگر یک درخت که هرسال به زمین بیفتد و عناصر غذایی آن به خاک برگردد چیزی جز ضایعات اقتصادی نیست. شکی نیست که این نظام برای محیط زیست ویرانگر و برای ذخائر طبیعی آن غارتگر است. هدف اصلی این نظام افزایش تولید مادی در پاسخ به سودجویی انسان‌هاست. نظام اقتصادی متداول مردم و طبیعت را به عنوان شیء بدون هر گونه ارزش وجودی در نظر می‌گیرد که می‌تواند به شیء دیگر

(پول) تبدیل شود. به همین دلیل متفاوت از عقیده اسلامی است که خواهان حفظ حیات و محیط زیست مطابق شرع مقدس اسلام است.

جامعه بشری تا زمانی به بقای خود ادامه می دهد که یک قدرت، حس مصرف گرایی و تملک انسان را کنترل کند که مدل اقتصاد اسلامی در سایه تعالیم کتاب آسمانی قرآن این حس را کنترل می کند. در این الگو در نظر گرفتن جنبه های اخلاقی در حس مصرف گرایی با آزادی مدنی انسان نیز سازگار است.

توسعه پایدار در سطح فلسفی و چه عملی، برای کشورهای مسلمان مناسب می باشد. در سطح فلسفی، اگر اقتصاد اسلامی همواره به نقش مرکزی ارزش در تصمیم گیری اقتصادی تأکید کرد است. در تضاد با اقتصاد متداول که از نظرات ارزشی بی طرف است، اقتصاد اسلامی ارزش مدار می باشد.

این کتاب نشان می دهد که فلسفه توسعه پایدار، مفهوم توسعه را به مفهوم اسلامی توسعه، نسبت به مفهوم دنیوی که پیشتر غالب بود، نزدیک تر ساخته است. مکتوبات اسلامی در حوزه توسعه اقتصادی، از ابتدا بر عوامل غیر اقتصادی نظیر انسانیت، عدالت اجتماعی و کاهش فقر تأکید نموده اند که مفهوم توسعه پایدار در بر دارنده آنهاست. مفهوم اسلامی توسعه همواره بر اساس عدالت اجتماعی و تدارک منابعی اولیه بوده و دیدگاه اسلامی گسترش عدالت را می توان در تضمین تحقق نیازهای اولیه همگان، عدالت اما نه برابری در درآمدهای شخصی و حذف نابرابری های شدید در درآمد و رفاه فردی خلاصه نمود.

ماهیت وجودی طبیعت به گونه ای است که انسان های با ذهن مصرف گرا و حریص نمی توانند آن را حفظ کنند زیرا طرز فکر ما اولین چیزی است که وارد محیط می شود. نخستین قدم برای حفظ محیط زیست آن است که مدل اقتصادی موجود را اصلاح کنیم. نظام متداول اقتصادی در قرن گذشته موجب نابودی بخش عمده ای مواهب

طبیعی زمین و از سوی دیگر گسترش آلودگی زیست محیطی در بسیاری از پهنه‌های آب، خاک و هوا در جهان بوده است.

تغییر الگوی مصرف و روی آوردن به صرفه‌جویی در مصرف کالا و خدمات، بنیادی‌ترین رویکرد برای مقابله با موج مصرف، تخریب و آلودگی به شمار می‌آید. چون انسان روش‌های بهره‌برداری از طبیعت را انتخاب می‌کند و می‌تواند تصمیم بگیرد که طبیعت را حفظ و نگهداری شود یا جنگلی تبدیل به زمین کشاورزی گردد. بنابراین تمامی تصمیم‌هایی او در حفظ طبیعت، تنوع زیستی و کارکردهای اکولوژیکی مؤثر است. لذا برای اینکه بتواند تصمیم خردمندانه‌ای در مورد حفظ محیط زندگی خود و سایر موجودات بگیرد باید تبعات تصمیم‌گیری‌های خود را بسنجد و بهترین تصمیم را اتخاذ کند. اینجاست که نگرش انسان می‌تواند مؤثر باشد.

با توجه به مهمترین مشکلات زیست محیطی جهان مانند پدیدهٔ گلخانه‌ای، تخریب لایه اُزن، باران‌های اسیدی، آلودگی آب‌های بین‌المللی، افزایش شکاف اقتصادی و فقر بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، در نتیجه کاهش روزافزون تنوع زیستی، بیش از پیش به نقش کلیدی تغییر در طرز فکر انسان برای مقابله با این مشکلات پی می‌بریم. با نگاهی به چالش‌های زیست محیطی قرن بیستم، می‌توانیم متوجه می‌شویم که راه اجتناب از مسائل و بحران‌های زیست محیطی نفی توسعه اقتصادی که در کشورهای در حال توسعه به آن به چشم یک ناجی نگاه می‌کنند، نیست.

سلامت محیط زیست می‌تواند با توسعه برنامه‌ریزی شده و پایدار تضمین شود. رشد اقتصادی به عنوان افزایش تولید ناخالصی داخلی (GDP) تعریف می‌شود. با وجود این که رشد، هدف و نتیجه‌ای مطلوب است ولی پیامدهای زیست محیطی طولانی نیز به همراه دارد. دستیابی به تعادل مناسب میان رشد اقتصادی و حفظ منابع طبیعی در کنار عدالت اجتماعی هدفی است که توسعه پایدار نامیده می‌شود.

توسعه پایدار خواستار مدیریت بر منابع کره زمین است تا از فراوانی و کیفیت این منابع در درازمدت اطمینان حاصل شود. توسعه پایدار به ما خاطر نشان می‌کند که نمی‌توان درک مناسبی از جریان فعالیت اقتصادی بدست آورد بدون این که جایگاه آن را در محیط زیست شناخت. فقط حدود چند دهه است که اقتصاددانان و جامعه بشری بطور کامل، این دیدگاه جامع و واقعی را پذیرفته‌اند. تخریب و آلودگی محیط زیست بقای آدمی را به خط می‌اندازد. این بلای دیگری نیست، بلکه تمامی بلاهای گذشته را کاملاً تحت الشعاع قرار می‌دهد. انسان، به دلیل وسوسه پول و قدرت سبب بروز این بلاست. یعنی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان بی فکر و خودخواه سبب بروز این بلا هستند. همچنین که تخریب و آلودگی محیط زیست افزایش می‌یابد، هستند افرادی که به ما اخطار می‌دهند ولی بسیاری به این هشدارها دقت نمی‌کنند. چون افراد غافل که بر این خوان پر الوان نشسته‌اند، به سخن افراد هشیار و دانشمندان گوش فرا نمی‌دهند. تغییر محیط زیست آغاز شده است و بقای آدمی در خطر است. از آنجایی که مسائل زندگی از یکدیگر جدا نیست و هر چیزی یک مرز و یک قلمروی خاص ندارد زندگی بشر هم به یک شیء بخصوص تعلق ندارد، بنا بر این تعجب ندارد که مسأله ای به نام "الگوی اقتصاد اسلامی و توسعه پایدار" را طرح کنیم. زیرا مسائل زندگی موضوعات مجردی نیستند. بنا براین نمی‌توان اسلام را به عنوان یک دین برای خودش، و اقتصاد را به عنوان یک علم برای خودش فرض کرد. زندگی یک کل واحد است و شؤنش با یکدیگر در ارتباط هستند. ممکن نیست در جامعه ای، فرهنگ، سیاست، قضاوت، اخلاق، آموزش و نظام اقتصادی اش فاسد باشد اما دینش درست باشد و بالعکس. بدیهی است الگوی اقتصاد اسلامی که این کتاب در پی تدوین آن است می‌تواند به تحقق اقتصاد پایدار به عنوان یکی از ارکان مهم شؤن زندگی کمک نماید.